

در سوگ خادم بزرگ قرآن، استاد ادب روانشاد دکتر جواد حدیدی

بهاءالدین خرمشاهی

□

با خاطری مجروح و جانی بی‌روح، این سوگنامه را به خامهٔ اندوه برای بٹ شکوی، با درد و دریغ از درگذشت قرآن‌شناسی والا، و ادیبی دانا و نستوه، خادم علوم قرآن و خبرهٔ «ترجمان وحی»، شادروان استاد جواد حدیدی (قم، ۵ آذر ۱۳۱۱ - تهران، ۲۸ مرداد ۱۳۸۱ ش) که در زبان و ادب سه زبان فارسی، عربی و فرانسوی، صاحب نظری صائب‌نظر، و گنج‌گور گنج‌گوهر بود، برای بیان شمه‌ای از فضل و فضایل او، و اشاره به کار و کارنامهٔ ماندگارش، و ملکات ملکوتی فرشته‌وارش می‌نگارم. گویی این شعر معروف عربی که مقام ضرب المثل یافته در شأن اوست:

فَمَا كَانَ قَيْسٌ هُلُكُهُ هُلُكٌ وَاحِدٍ وَلَكِنَّهُ بَنِيانَ قَوْمٍ تَهْدَمًا
(مُرد مرادی / حدیدی نه همانا که مرد مرگ چنان خواجه نه کاریست خرد)

حضور او در حیات پربار هفتاد ساله‌اش، که نیم قرن در خدمت به فرهنگ اسلام و ایران، در دانشگاه مشهد (به ویژه پس از اخذ درجهٔ دکترا در ادبیات فرانسه از دانشگاه سوربن، با تدریس ادبیات تطبیقی و زبان ادب فرانسه در دههٔ چهل) و سپس مرکز نشر دانشگاهی [به مدیریت استاد دکتر نصرالله پورجوادی، از کوشاترین مدیران فرهنگی امروز، عضو فرهنگستان زبان و ادب فارسی و شورای عالی انقلاب فرهنگی] (با تأسیس و تدوین و طبع و نشر مجلهٔ فرانسه زبان لقمان) و همکاری و نظارت در تدوین ۲۴ متن زبان و ادب فرانسه، و نیز همکاری با مرکز ترجمهٔ قرآن مجید به زبان‌های خارجی [به مدیریت و نظارت علمی حجة الاسلام والمسلمین، استاد محمد نقدی]، و در شش سال پایانی عمر پربار و برکتش با فرهنگستان زبان و ادب فارسی [به مدیریت کارآمد و شوق‌انگیز استاد دکتر غلامعلی حداد عادل] گذشت و حاصلش تاکنون ترجمهٔ بیش از ده کتاب کم نظیر و یکصد مقاله [برای

پښتو ښکته ځاښه علوم انساني و مطالعات فرښتو
پرتال جامع علوم انساني

فرهنگ آثار: مرجعی کم نظیر، به سرپرستی استاد رضا سیدحسینی: (با همکاری استادان ابوالحسن نجفی، استاد احمد سمیعی گیلانی، و استاد اسماعیل سعادت، هر سه از اعضای عالی مقام فرهنگستان زبان و ادب فارسی) و ویرایش حدوداً هشتصد مقاله برای دایرة المعارف بزرگ اسلامی [به سرپرستی یکی از مدیران برجسته فرهنگی امروز استاد سیدکاظم موسوی بجنوردی] و دریافت شش جایزه علمی-فرهنگی ایرانی و خارجی بوده است، اینک غیابش را - که از دارالغرور به دارالقرار و از حیات عاریت، به حیات طیبه جاودانه پیوسته است - برای ما همکاران دردمند، و خانواده داغدیده جلیش، و خانواده بزرگتر: جامعه علمی و فرهنگی کشور، دلشکن و دشوار ساخته است.

در دو نهاد علمی، یکی مرکز ترجمه قرآن مجید، و دیگر فرهنگستان زبان و ادب، هفت سال افتخار همکاری مستمر با ایشان داشتم. به واقع دانشوری سختکوش - حتی در واپسین سال‌های عمر و در اوج فرسودگی و رنجوری از بیماری بی‌امان - و این‌گونه جامع فضل و فروتنی، کم دیده بودم. وقتی با خبر از گرفتاری‌ها و کم‌فرستی و پرکاری و مسئولیت‌های عدیده‌اش، با بیم و امید از ایشان درخواست کردم مقاله‌ای درباره ترجمه‌های فرانسوی از قرآن کریم، برای درج در دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی که به کوشش این‌جانب و همکاری جمعی از قرآن پژوهان تدوین می‌شد (شامل ۳۶۰۰ مقاله، در دو جلد دو ستونی، تهران، نشر «دوستان»، ۱۳۷۷ش) بنویسند، چندان خوشروییانه و مشتاقانه پذیرفتند، و با تحقیق عمیق نوشتند، که هرگز خاطره مهرآمیزش از یادم نمی‌رود.

ملکات ملکوتی جز اینها چیست که یک عمر «رنج خود و راحت یاران طلب» شعار خود ساخته بودند، و وقتی به خدمت استاد نقدی، که جوایب شخصیتی برجسته بودند که هم قرآن‌شناس و هم فرانسه‌دان باشد، غیباً و حتی شاید با ترک اولای اخلاقی، بدون در میان گذاشتن با استاد حدیدی و کسب اجازه از ایشان، به قول معروف به «اذن فحوا» گفتم اگر ایشان فرصت داشته باشند و همکاری با مرکز ترجمه را بپذیرند، بی‌شبهه در سراسر ایران، فردی فرید چون دکتر حدیدی نداریم، به لطف خدا، که به صورت خلق کریم و حسن طلب

جناب نقدی جلوه گر شد، این همکاری سرگرفت و دست کم

چهار حاصل محسوس و محصل و ماندگار داشت:

(۱) همکاری در ارزیابی تمامی ترجمه‌های فرانسه که در کتابخانه تخصصی و کم نظیر مرکز ترجمه، گردآوری شده و نگهداری می‌شود و تنظیم پرونده / شناسنامه علمی برای آنها.

(۲) نگارش شش مقاله در معرفی شش ترجمه مهم

فرانسوی که در نشریه ترجمان وحی - بی شبهه مهم ترین و

علمی ترین نشریه تخصصی مربوط به ترجمه قرآن، نه فقط

در ایران، بلکه در جهان اسلام یا اسلام شناسی - به تدریج به طبع رسیده است.

(۳) عضویت در شورای تحریریه همین نشریه و همکاری فعال با آن، تا به حدی که جز

مشورت‌های پیش از حروفنگاری، در آخرین مراحل تولید، کل نشریه را (که هر شش ماه

یکبار منتشر می‌شود) داوطلبانه و با عشق و غیرت قرآنی، و دقت کم نظیر، بازخوانی، و کم و

کاستی‌ها را به عالمانه ترین وجه برطرف می‌کردند.

(۴) و مهم ترین فرآورد همکاری ایشان با مرکز ترجمه قرآن، در همت والایی بود که برای

به دست دادن ترجمه‌ای جدید از قرآن مجید به زبان فرانسه، که دارای حاشیه‌های لغوی /

توضیحی و تفسیری و واژه‌نامه دوسویه هم هست، به خرج دادند. استاد دکتر یحیی علوی

(قرآن شناس مسلمان شده فرانسوی، دارای دکترای در فلسفه اسلامی از دانشگاه سوربن و

استاد دانشگاه مشهد) در این کار سترگ با ایشان همکاری داشتند. نخستین جلد این ترجمه

که شامل مقدمه‌ای مفصل درباره شیوه نوین این ترجمه است، همراه با متن مقدس قرآن،

شامل ترجمه و توضیحات تفسیری سوره‌های فاتحه و بقره در ۱۳۵ صفحه (متن و ترجمه و

حواشی نسبتاً کوتاه) و سپس در حدود ۳۰۰ صفحه توضیحات تفسیری بر مبنای مهم ترین

منابع و مراجع اصیل قرآن پژوهی، و در حدود ۲۰۰ صفحه واژه‌نامه دوسویه جمعاً با

کتاب شناسی در ۶۱۹ صفحه از سوی مرکز ترجمه قرآن مجید در سال ۱۴۲۱ق / ۲۰۰۰م منتشر

گردیده و توجه محافل قرآن شناسی داخل و بیشتر از آن، خارج را جلب کرده و چند تن از

اسلام شناسان و قرآن شناسان صاحب نظر بر آن نقد و نظر نوشته‌اند و مزایا و

**عنوان شوالیه در افتخارات فرهنگی (لژیون دو نوور) که از طرف وزارت فرهنگ
فرانسه به دکتر جواد حدیدی در سال ۱۹۹۳ اهدا گردید.**

امتیازات آن را نسبت به ترجمه‌های فرانسوی دیگر باز نموده‌اند، که ان شاء الله مهم‌ترین آنها در شماره‌های بعدی همین نشریه به صورت دوزبانی چاپ خواهد شد. شاید خوانندگان گرامی، از نحوه نگارش این مقاله تا این جا، به خاطر اشاره نکردن به زندگینامه کوتاه آن بزرگمرد، شگفت زده باشند. پاسخش چند وجه دارد. اولاً در قرآن کریم داریم که «لیس للإنسان إلا ما سعى» (نجم، ۳۹)، سپس به مدلول کلام مولی الموحدين حضرت امیرالمؤمنین علی(ع): «قیمة کل امرئ ما یحسنة» (ارزش هرکسی به کردانی اوست) یا «کارنامه اوست».

ثانیاً شادروان استاد حدیدی زندگینامه خودنوشتی (البته از روی فروتنی به صیغه سوم شخص و از خود با نام مستعار «حمید» یاد کرده‌اند) نوشته‌اند که اندکی هم داستان‌وار و بسیار جذاب و خوشخوان است و اطلاعات زندگینامه‌ای حدوداً پنجاه ساله‌ای در بردارد و

عنوانش نگاهی در آینه (تهران، نیلوفر، ۱۳۷۴) است، و خواندنش را به دوستداران ایشان و شیفتگان سلوک علمی و معنوی توصیه می‌کنیم.

ثالثاً چون تفصیل زندگی ایشان در آن کتاب، رساله‌ای که انجمن آثار و مفاخر فرهنگی همزمان با برگزاری بزرگداشت استاد حدیدی در سال گذشته (۱۳۸۰) منتشر کرده‌اند [و در این جا باید از همت استاد و سرور دانشور عالی‌مقام جناب آقای محقق رئیس انجمن و استاد بازنشسته دانشگاه تهران، و عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی و در فرهنگستان مصر و سوریه که خود از مفاخر فرهنگی کشور هستند، در ابتکار و اقامه مراسم بزرگداشت برای استادان بزرگ معاصر و تدوین و نشر این‌گونه رساله‌های زندگی‌نامه - کتابنامه‌ای عرض سپاس کرد] آمده است، کسانی که خواهان اطلاعات اجمالی هستند می‌توانند به زندگی‌نامه بسیار کوتاه ایشان در روزنامه ایران شماره مورخ ۱۳۸۰/۹/۲۴، و روزنامه اطلاعات (اطلاعات ضمیمه، یکشنبه ۱۸ دی ماه ۱۳۷۹، ص ۶؛ نیز همان نشریه، شماره مورخ ۸۱/۵/۲۹؛ و مهم‌تر از اینها که بس خواندنی است به مصاحبه مفصلی که نشریه ارزشمند کتاب ماه، ویژه ادبیات و فلسفه شماره ۴۶-۴۷ (پیوسته) (سال چهارم، شماره ۱۰ و ۱۱، مرداد و شهریور ۱۳۸۰) تحت عنوان «گفت و گو با دکتر جواد حدیدی، تلاشی بی‌نظیر در عرصه ادبیات تطبیقی» با شرکت استاد حدیدی، استاد ابوالحسن نجفی، استاد نصرالله پورجوادی، استاد محمد خوانساری (همگی عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، به همت آقای علی اصغر محمدخانی (سردبیر کتاب ماه، ادبیات و فلسفه) انجام گرفته است مراجعه فرمایند. گفتنی است که در همین شماره از همین نشریه، نقد و معرفی جامعی از کتاب نگاهی در آینه، به قلم آقای محمدرضا گودرزی تحت عنوان «رنج تن، تعالی روح» و کتاب‌شناسی نسبتاً جامعی از آثار تألیفی و ترجمه‌ای شادروان استاد حدیدی با عنوان «کارنامه دکتر جواد حدیدی» درج گردیده است. با درود بیکران به روان جاویدان او، و عرض تسلیت به همه عزیزان، بزرگان و بزرگوارانی که در متن مقاله نام برده‌ایم، و مسئولان نهادهای ذی‌ربط و خاندان و بازماندگان معظم ایشان.

